

Toneel te Mazenzele tijdens WO II

1. „En waar de ster bleef stille staan”

Op Kerstmis 25 december 1942 en op zondag 27 december '42 werd in Mazenzele het toneelstuk opgevoerd van Felix Timmermans „En waar de ster bleef stille staan”. Het moet in die oorlogsjaren een heel gebeurtenis geweest zijn in het kleine Mazel! Het voorbeeld van Mazel werkte trouwens zo aanstekelijk, dat ook in Asse het stuk twee maal werd opgevoerd door de Boerenjeugd. Op de groepsfoto tel ik niet minder dan 38 man! Eugene Vereman speelde de rol van Pietje Vogel, „palingvisscher”, herder Suskewiet was Gaston Heuninckx en de rol van bedelaar Schrobberbeeck werd vertolkt door de toekomstige burgemeester van Mazenzele, Leo De Nil, terwijl de huidige burgemeester, Jan Michiels, de rol speelde van het Kindeke Jezus. Leon Van der Eist was „souffleur” en Jan Heuninckx voerde de regie. Jan had in zijn studietijd aan het Sint-Thomasinstituut in Brussel nog les gehad in regie en grimme van Renaat Grassin, het toen zeer gekende „Ketje”. In een voetnoot achteraan dit artikel zijn de namen te vinden van de andere spelers en helpers. (1)

Betreffende de opvoering van „En waar de ster...” zijn ons meerdere zaken bewaard gebleven, o.a. het „program”, de affiche, het regieboekje en 2 documenten, waarover hieronder meer.

a) Het „program”

Op het „program”, een dubbel gevouwen bladje, lezen we dat het stuk werd gebracht door de Mazelse toneelkring „Voor ons volk” die toen vijf jaar bestond. „Voor ons Volk”, zo staat er, „is de nieuwe doopnaam onzer tooneelvereniging. Zij groeide uit den studiekering, en zet de tooneelwerking in de zelfde lijn voort.” (2) Voorzitter van de toneelkring was toen Jan De Pauw uit de Vossestraat, ondervoorzitter Petrus De Coninck en secretaris Leo De Nil.

Andere gegevens op de voorzijde van het „program” waren dat de kaarten 10 fr. Kosten voor een ereplaats en 7 fr. voor een

staanplaats; het stuk begon om 5 uur (oorlogstijd!) en vond plaats in de zaal „De Roos”. De Roos was de toenmalige naam voor wat thans „De Palm” is, gelegen op de Steenweg in Mazenzele, nr.135, naast het vroegere gemeentehuis.

Op blz. 4 van het programmablade staat onderaan de wens „Moge deze kerstvrede den waren vrede brengen”. Het zou nog twee jaar duren.

Tooneelkring „VOOR ONS VOLK” Mazenzele

PROGRAM

„Voor ons Volk” is de nieuwe doopnaam onzer tooneelvereniging. Zij groeide uit den Studiekering, en zet de tooneelwerking in de zelfde lijn voort.

Ter gelegenheid van het vijf-jarig bestaan, zorgen wij voor een successtuk dat tevens beantwoordt aan den geest van onzen naam „VOOR ONS VOLK”

EN WAAR DE STER BLEEF STILLE STAAN

van Felix Timmermans. Een kerstspel in 3 bedrijven en 9 tafereelen met een zelf-omwerkt slot van L. De Nil.

KERSTMIS, 25 DECEMBER.
ZONDAG, 27 DECEMBER.

Zaal „DE ROOS” Begin om 5 u.

Kaarten: 10 fr. Eereplaatsen. — 7 fr. Staanplaatsen.

DE VOORZITTER,
Jan De Pauw.

DE ONDERVOORZITTER,
Petrus De Coninck.

DE SCHRIJVER,
Leo De Nil.

b) De affiche

Het meest opvallende van de affiche is de lino-afdruk (plus minus 18 cm hoog op 24 cm. breed) die er in het midden werd opgekleefd. De lino werd gesneden door Jan Heuninckx. Op de voorgrond ervan staan de drie hoofdrolspelers met hun ster. Ze zijn onder een sterrenhemel op weg naar de woonwagen.

Op de affiche komen verder de gewone gegevens voor. Opvallend is wel dat de prijzen naderhand werden veranderd. Gedrukt stond: eerste rang 7 fr. en staanplaatsen 5. De getallen werden met de hand overschreven met respectievelijk 10 en 7 fr.

Onderaan de affiche staat: „Kaarten van 7 worden genummerd op de vertoondagen”. Uiteraard werd ook hier 7 veranderd in 10.

Een takszegel van 0,50 fr. werd op de affiche geplakt. In 1941 was dit 0,30 fr. zoals ik hieronder nog zal vermelden.

Net als het programmablade, werd de affiche gedrukt te Aalst in de Korte Zoutstraat 51, bij drukkerij P. Van Schuylenbergh.

c) Het regieboekje

Jan Heuninckx bewaarde het door hem zelf ingebonden regieboekje dat hij toen gebruikte. Tussen de tekstbladen had hij telkens een of meer blanco bladen ingeschoven voor zijn regie-aanduidingen.

Op de eerste bladzijden noteerde Jan enkele gegevens over Felix Timmermans. Volgen dan enkele namen van spelers en helpers en het ontwerp van de affiche. Voorzien was inderdaad, zo zie ik daar, dat de kaarten zouden verkocht worden aan 7 en 5 fr. en dat men de kaarten van 7 fr. kon laten nummeren op de dag der vertoningen. Jan verzag dat men 70 affiches zou laten drukken. Het regieboekje staat vol met aanduidingen en schetsen voor de decors en voor de opstelling en houding der spelers. Ze zijn geschreven in gewoon potlood of met een dik rood/blauw potlood, van het soort dat toen veel in gebruik was.

Voor de belichting werd een „projecteur” gebruikt en er is sprake van het luiden der klokken waarvoor een fonoplaat werd gebruikt.

In het regieboekje steekt ook een briefomslag waarop in potlood enkele van de toneelpersonages getypeerd worden, onder meer Pietje Vogel als „vrouwenzot”, Suskewiet als „zedenpreker” en Schrobberbeeck als het

type bedelaar dat „zijn stiel kent”. Polien is een „compasieus” mens, de burgemeester is „te dom om te helpen donderen” en de koster „kan zijn gedachten niet bijhouden en springt van de os op de ezel”. Op die omslag hangt een postzegel van 1 fr. met de beeltenis van koning Leopold en uit het adres blijkt dat Mazel toen „Maxenzele” was. Achteraan in het regieboekje staan ook enkele uitgaven vermeld. Er werd voor 5 fr. nagels gekocht, een borstel van 10 fr., 9 fr. papier, 20 fr. wit lint en 2 dozen crème voor 18 fr. Ook nog 8 fr. zegels en 2,75 fr. voor het versturen van een express-brief. Een kerstboom werd gekocht en die kostte toen 15 fr.

Tussendoor vermeld ik hier nog twee anekdotes, mij door Jan Heuninckx verteld.

Voor enkele jaren vertelde de bekende acteur Mandus De Vos van het Mechels Miniatuurtheater aan Jan dat hij als opgroeiende jongen de toneelopvoering in Mazel bijwoonde. Dat zou mede aan de oorsprong hebben gelegen van zijn keuze voor een toneelloopbaan. Dit jaar zal het M.M.T. voor de elfde keer „En waar de ster bleef stille staan...” opvoeren, met Mandus, Manu Verreth en Tuur de Weert in de hoofdrollen.

En anekdote nummer twee: het was fotograaf Driesbeke uit Merchtem, de vader van de huidige fotograaf, die per fiets uit Merchtem kwam voor het maken van de foto's. Geflitst werd toen bij middel van magnesium.

d) Twee documenten

Voor elke toneelopvoering moest aan de bezettende overheid toelating gevraagd worden. Het bestuur van de „Algemeene Toneelcentrale” bemiddelde daarbij. (3)

Het formulier waarmee dit gebeurde voor „En waar de ster...” bleef bewaard. Het is een blad in quarto-formaat, met tweetalige tekst (Nederlands/Duits).

Het formulier is gericht „An die Propaganda-Abteilung Belgien, Staffel Theaterreferat, Guimardstraat 15, Brussel”. Deze afdeling stempelde bovenaan het formulier af voor ontvangst op 29 november 1942. Onderaan op het formulier wordt op 4.12.'42 de toelating gegeven tot opvoering. Het formulier werd namens de toneelbond „Voor ons volk” ondertekend door Jan De Pauw. Gedrukt staat daaronder de vermelding dat de bond is aangesloten bij de Algemeene Tooneel-

centrale. Over deze aansluiting vond ik voorlopig geen verdere gegevens. Op het formulier wordt vermeld dat het tekstboekje niet is „toegevoegd”, omdat het stuk wordt aanbevolen in „Tooneelleven”, een door de Algemeene tooneelcentrale uitgegeven tijdschrift. Zoals blijkt uit een onderaan op het formulier gedrukte tekst was deze vermelding nodig en voldoende. Ten bewijze van de juistheid van deze vermelding staat in de rand van het formulier volgende tekst getypt: „Het stuk is door de Algemeene tooneelcentrale gekend en kan volgens haar toegelaten worden. Fr. Haepers”. Daaronder staat de gestempelde handtekening van Haepers. Haepers typte ook naast de naam van de auteur het woordje „naar”. Was hij er van op de hoogte dat de slotscène inderdaad te Mazel gewijzigd werd? Wat er ook van zij, op het programmablade staat vermeld dat aan het kerstspel een „zeif-omwerkt slot van Leo De Nil” was toegevoegd. Over die wijziging stuurde Jan Heuninckx, zo verteld hij mij, een briefje aan Felix Timmermans, die in zijn antwoord een gemeend proficiat uitsprak. Jan schilderde op het decor een magnifieke trap die in de hemel uitmondde. Een foto is daarvan bewaard. Het moet een formidabele slotscène geweest zijn!

Als plaats der opvoering staat op het formulier vermeld: „Gemeente Mazenzele (bij Assche) in zaal De Roos, J. Dubois, Steenweg 41”. (Hier dus Mazenzele, en niet Maxenzele zoals op de omslag waarover hoger).

Tenslotte stond op het formulier ook gedrukt dat de ondertekenaar verklaarde de vertoning te hebben aangegeven aan NAVEA, Wetenschapsstraat 18, Brussel. In de Duitse tekst staat de betekenis van het letterwoord Navea voluit: „Nationale vereeniging voor auteursrechten” en wordt er achteraan toegevoegd: „siehe beigefügte Bescheinigung”, in 't Nederlands: zie bijgevoegd attest.

Nog een tweede document betreffende deze opvoering is bewaard gebleven, met name een in het Duits gestelde brief, uitgegaan van de Oberfeldkommandantur 672 / Verwaltungschef. Het stuk is gedateerd „11 Dezember 1942” en heeft als referentie „2 Az. polit V/10”. Uit de referentie van de brief blijkt verder dat op 5 december '42 aan de Ortskommandantur Brussel de toelating was gevraagd voor de opvoering van het toneelstuk in kwestie. In vertaling laat ik hier de inhoud volgen van de brief. „Tegen de muzikale avonden voor de leden van uw vereniging op 25 en 27 december 1942 in Mazenzele, Steenweg, zaal „De Roos” is

Bedelaar Schrobberbeeck (Leo de Nil), herder Suskewiet (Gaston Heuninckx), en Pietje Vogel, „palingvisscher” (Eügeen Vereman) in „En waar de ster bleef stille staan”.

geen bezwaar vanwege de Oberfeldkommandantur, op voorwaarde dat de toelating voorhanden is vanwege de Propaganda-Abteilung Belgien, Brussel, Guimardstraat 15.,,

2. Andere opvoeringen

Vooraf dit: hoewel op het programmabladije en op de affiche van 1942 vermeld staat dat de toneelkring toen 5 jaar bestond, vond ik (voorlopig?) geen spoor terug van een opvoering in 1937 of 1938.

a) 1939

Dat jaar werden op 5 en 12 februari door de Studiekring twee toneelstukken opgevoerd ten voordele van Pater Callaert (4) en Broeder Wouters (5).

Het eerste stuk, „Onder de Sovjetvlag”, was een „dramatisch spel in 3 bedrijven”, het tweede, „De ontvoerde sukkelaar”, was „een plezante proeve van gemeenschapskunst”. De opvoering ging door in de zaal „De Ielie” op het Dorp. De zaal en het ervoor liggend café werd in de jaren veertig afgebroken. Ze bevonden zich op het thans braakliggend stuk grond tegenover de electriciteitscabine. De toegangsprijs was 5 fr. plus 1 fr. voor een genummerde plaats. Er was ook een prachtige tombola voorzien met trekking op 12 februari. Al deze gegevens staan op het programmabladije dat gedrukt werd bij J. Van de Velde, Mazenzele. Opmerkenswaard is nog dat op het briefje „Mazenzele” staat gedrukt terwijl op een stempel op het briefje „Maxenzele” staat.

Behalve het programmabladije is ook het tekstboekje van „Onder de Sovjetvlag” bewaard gebleven. Het stuk typeert helemaal de geest van toen. Enkele zinnestjes volstaan om dat te verduidelijken. „Weet ge dan niet” zegt op gegeven ogenblik het hoofdpersoonage „dat er hier geen priester ook maar geduld wordt...de priesters, de volksbedriegers,...die zwoegen thans in de Siberische kwikmijnen”. Waarop een andere acteur binnen komt en zegt: „Ziezoo...het vuur brandt lustig! Alle kerkmeubelen en beelden op een hoop! 't Ging er lustig aan toe”. De hoofdrol in dit stuk werd gespeeld door G. Heuinckx. Verder speelden mee: G. Van Driessche, G. De Coninck, J. Heuinckx, M. De Boeck, L. De Nil en J. De Pauw.

Medespelers in „De ontvoerde sukkelaar” waren: L. Robbrechts, T. Vereman, M. Heuinckx en J. Engels.

b) 1941

1. In februari 1941 werd een „tooneelfeest” aangeboden door de leden van de Studiekring en wel op 16 en 23 februari. In de zaal „De Roos” werden toen twee stukken opgevoerd in regie van Jan Heuinckx.

Het eerste stuk, „Het Wachterspel”, was -zo lezen we op het dubbel geplooid briefje- „een modern en eenvoudig spel, in één bedrijf, van diep gebeuren en eenvoudige waarheid, door Rudolf Henz”, het tweede „een klucht in 3 bedrijven door Piet Mossinkoff”. Beide citaten komen van de affiche en van het programmabladije. Op de affiche staat daarenboven dit betekenisvol zinnestje: „Wij schenken u een aangename avond in een extra verwarmde zaal”. Ook dat moet in oorlogstijd een hele prestatie geweest zijn! „Burelen: 5u., gordijn 5u30” en „prijs der kaarten: 4 fr.” zijn nog verdere gegevens die ik op de affiche aflees, evenals de naam van de drukker: J. Van de Velde. Op deze affiche hangt een takszegel van 0,30 fr.

Behalve de affiche en het programmabladije bleef ook van het tweede stuk het tekstboekje bewaard, waarin de rolverdeling genoteerd staat. Spelers waren: De Coninck Petrus, De Nil Leo, Engels Jos, Vereman Eugeen, Verdoodt Emiel, De Coninck Gaston, De Boeck Maurits, Heuinckx Gaston, Van Limberghen Marcel, De Nil Marcel, Bogman Louis, Van der Straeten Emiel en De Mulder Jos.

In „Het Wachterspel” speelden mee: Jacobs Henri, Heuinckx Gaston, De Nil Leo, De Coninck Gaston, Rager Eugeen, en Vereman Frans.

2. Er is ook nog een tekstboekje bewaard gebleven van het stuk „De zonen Stendhal”. Het boekje draagt de handtekening van Leo De Nil, die bij zijn handtekening nog geschreven heeft „1941-1942”. In het boekje staan in potlood de namen van de medespelers: Heuinckx G., De Nil L., De Coninck, Heuinckx, De Nil M., Hendrik Jacobs, De Boeck Frans.

Verdere gegevens over dit stuk heb ik niet.

Gemeente MAZENZELE

Tooneelfeest

aangeboden door de Leden
van den STUDIEKRING

Programma

op

Zondagen 16 en 23 Februari
ZAAL "DE ROOS"

Bureel : 5 u. Gordijn : 5 u. 30

C) 1942

Behalve „En waar de ster bleef stille staan..." in de maand december, werd op 16 en 23 februari 1942 door de studiekering „een aangename avond" aangeboden. Opgevoerd werd: „Tip, Top en C°" (6) en „Het Wonderkind". Er werd weerom gespeeld in „De Roos". Er werd begonnen om 5u. en de kaarten kostten 7 en 5 fr. Bewaard bleven het programmablade, de affiche en het tekstboekje. Op te merken is dat er op de affiche staat „Druk J. Van de Velde", maar dat de takszegel van 0,30 fr. die er op hangt werd afgestempeld door Jan Van Achter, drukker uit de Nieuwstraat in Asse. Ik geef ook dit keer de namen van de spelers.

In „Tip, Top en C°" waren dat: Robbrechts Leo, Vereman Theo, De Nil Leo, Engels Jos, De Boeck Maurits, Heuninckx Maurits, De Nil Marcel, Van Limberghen Marcel, De Coninck Petrus, Jacobs Henri, Van der Straeten Emiel, De Boeck Frans en De Valck Lode. In „Het Wonderkind" speelden mee: Van Limberghen Marcel, Vereman Theo, De Coninck Petrus, Verdoodt Emiel, Engels Jos, Robbrechts Leo en Vereman Eugene.

d) 1944

In het tweede nummer van „De Studiekrieger" (7), nummer dat verscheen op 1 oktober 1944, staat op bladzijde 5 een artikel dat als titel heeft „Waar blijft Voor Ons Volk?" „Waar blijven nu de mannen -zo lezen we die reeds in de mobilisatietijd het aandurfdn Cabaretavonden te houden ten voordeele van den Mazelschen soldaat?... Ik denk dat het hoogst nodig is dat „Voor ons volk" ontwake. Is het niet mogelijk een nieuw tooneelstuk aan te leeren tegen Kerstmis of Nieuwjaar?...Kan het reeds opgevoerde tooneelstuk 'En waar de ster bleef stille staan...' niet heropgevoerd worden?" Het artikel was ondertekend door „een tooneelliefhebber". Het antwoord stond in het daarop volgend nummer, dd. 1 november '44, blz. 10. Dit keer was het artikel ondertekend, en wel door Leo De Nil die veronderstelde dat de oproep in vorig nummer was uitgegaan van Petrus|De Coninck. De Nil schrijft dat het bestuur op woensdag 11.10.44 bijeenkwam en kondigt aan dat „op aanraden van onzen vriend en regisseur Jan Heuninckx...'Radijs en Bot op sterrevaart' van Anton Van de Velde (zal) gespeeld worden". Gebeurde dit? In elk geval werd in 1951 met de traditie terug aangeknoopt. „Voor ons Volk" hernam toen „Tip, Top en C°" en zou nog tot in 1957 elk jaar een toneelstuk opvoeren, met uitzondering van 1953 en 1956, jaar waarin de Jong B.J.B. „De wondere Perel" opvoerde in de zaal „De Palm,"

Jules VAN DE VELDE

- (1) De rol van Polien, de waardin uit 't Zeemeerminneken, werd gespeeld door Maria Dubois. Jeanne Engels speelde Maria en Sint Jozef was Jozef Engels. Maurits Heuninckx was de duivel, Marcel De Nil de burgemeester, Petrus De Coninck de koster en Frans De Boeck de

pachter. Er waren, behalve Maria, nog 5 Lievewrouwkes: Elza Taelemans, Yvonne De Valck, Eugenie De Mulder, Maria De Maeseneer en Bertha Bogman. Dan waren er nog de boeren: Leo Robbrechts, Henri Jacobs, Emiel Verdoodt, Alfons Jacobs, Emiel Van der Straeten en Louis De Valck. Muzikant was Henri Sanders en Louis Dubois en Firmin Sablon waren twee engeltjes. Dit althans zijn de namen die op het programmablade voorkomen. Misschien werd tijdens de repetities wel een of ander gewijzigd. Zo vind ik in het regieboekje bij voorbeeld in potlood geschreven: „harmonikaist (sic!) Rie Vereman“.

In dat regieboekje staan als helpers genoteerd Gustaaf Vereertbrugghen, Fiel De Valck en Rie Jacobs. En verder nog, maar dit keer mét hun functie: „store“(gordijn) Frans Michiels, licht Maurits Heuninckx en Petrus De Coninck, muziek Maurits Heuninckx en Marcel De Nil, licht Marcel Van Limberghen.

- (2) De Studiekring werd op 24 april 1932 gesticht door pastoor Pissens.
- (3) De Algemeene Tooneelcentrale, afgekort A.T.C., was een afdeling van „Volk en Kunst“, een op 17 augustus 1940 opgerichte werkgemeenschap. Het initiatief daartoe ging uit van Filip De Pillecijn, A. De Poortere, leider van de cultuurdienst van het V.N.V., en Frans Haepers, een leraar uit Merksem, die tot dan toe secretaris was geweest van de Algemene katholieke Vlaamse toneelcentrale. Bedoeling was al die groeperingen te coördineren die zich met de kunstverspreiding bezig hielden. Het manifest der vereniging verscheen op 28.08.40 in de krant Volk en Staat. „Volk en kunst“ groepeerde o.m. het Vlaamsch Nationaal Zangverbond (met o.a. Willem De Meyer), het Vlaamsch instituut voor Volkskunst (VIVO) en voornoemd A.T.C., onder leiding van Frans Haepers. Van 1 februari 1941 tot 26 augustus 1944 gaf de vereniging een weekblad uit „Volk en Kuituur“ (bewaard o.a. in het Archief en documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme¹ in Antwerpen), terwijl het A.T.C., van zijn kant „Tooneelleven“ publiceerde. Het kan sommigen wellicht interesseren dat Haepers sterk betrokken was bij de poging ook het Davidsfonds bij „Volk en Kunst“ te betrekken. (Zie daarover Lode Wils, 100 jaar Vlaamse beweging, deel 3, p. 163-177 passim.)
- Er is ook een fotokopie in mijn bezit van een brief van Haepers dd. 22.10.42, aan de Propaganda Abteilung, met daarin de vraag de getroffen regeling voor toneelopvoeringen uit te breiden tot cabaretvertoningen. De bemiddelende rol van het A.T.C., en inzonderheid

van haar voorzitter Haepers, was trouwens ook onderwerp van betwisting tussen de „Militarverwaltung“ en de „Propaganda Abteilung“, die beide een stuk van de cultuurwerking naar zich toetrokken. Ook daarover zijn fotokopieën in mijn bezit. De originele bevinden zich in het Archief en documentatiecentrum voor de 2de wereldoorlog, Brussel.

Wie meer bepaald geïnteresseerd is in het Duits cultuurbeleid in België tijdens de bezetting verwijs ik naar deel 8 uit de reeks „België in de 2de W.O.“, uitgeverij DNB/Pelckmans.

- (4) Jules Callaert, geboren te Mazenzele op 12 april 1887, zoon van Frans en van Joanna Ceurvelt. Scheutist. Eerste geloften op 8 september 1910. Gewijd te Londen op 15 augustus 1915. Eremis te Mazenzele op 17 november 1923. Eerste vertrek naar Kasaï op 16 augustus 1915. Missionaris te Katako-Korbe, Lusambo, Bulungu, Tshimuanza. Op rust te Schilde vanaf 1965. Overleden te Schilde op 25 januari 1974.
- (5) Adolf Wouters, geboren te Droeshout 25 december 1902 als zoon van Jan Baptist en Virginie September. Intrede en inkleding te Groot-Bijgaarden 6-8 augustus 1918. Broeder Jan-Baptist (Broeders Christelijke Scholen). Eeuwige Geloften te Gent 30-7-1927. Diploma lagere onderwijzer te Leuven 1923. Communauten: Leuven, Lembeek, Antwerpen, Molenbeek. Missionaris in Belgisch Congo van 1931 tot 1958. Overleden te Groot-Bijgaarden 7-9-1972.
- (6) „Tip, Top en C°“ werd in 1951 door de toneelkring „Voor ons volk“ hernomen. Geen enkele speler uit 1942 speelde 9 jaar later mee.
- (7) „De studiekrieger“ verscheen om de maand van 15.09.44 tot 01.04.45. Het ging uit van De Studiekring, en was gestencileerd op quartoformaat.